

Ніколайчук Світлана Василівна
*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри загальноправових дисциплін
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ*
Nikolaichuk Svitlana
*Candidate of Law, Associate Professor of the
Department of General Legal Disciplines of
Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*
ORCID: 0000-0001-5213-3460

DOI: 10.25313/2520-2308-2022-11-8393

ЕЛЕКТРОННЕ СУДОЧИНСТВО В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ

ELECTRONIC JUSTICE IN UKRAINE: PROBLEMS AND PROSPECTS

Анотація. Наукову статтю присвячено актуальній темі – проблемам та перспективам удосконалення функціонування судової влади. Метою написання наукової статті є окреслення основних проблем, що стосуються електронного судочинства та визначення перспектив подальшого вдосконалення функціонування цієї системи. У статті висвітлюються переваги системи електронного судочинства, сучасного стану правового регулювання, окреслюються проблемні шляхи функціонування електронного судочинства. Звертається увага на те, що реалізація електронного судочинства потребує вирішення багатьох задач, правових, організаційних, матеріально-технічних, проте перші кроки є доволі плідними, адже саме завдяки можливостям системи електронного судочинства в нашій державі забезпечується право громадян на доступ до суду. Зазначається, що впровадження системи електронного судочинства обумовлює питання захисту відповідних ресурсів. Потребують свого законодавчого вирішення у процесуальних кодексах питання впровадження «електронних справ», що дозволило б здійснювати судочинство не тільки в паперовій, але й в електронній формі. Запропоновано подальші шляхи вдосконалення електронного судочинства, а саме: внесення змін та доповнень у закони та процесуальні кодекси з метою покращення стану правового регулювання електронного судочинства; подальше технічне та програмне вдосконалення системи електронного судочинства; інформаційна робота із суспільством щодо поширення обізнаності щодо системи електронного судочинства, її переваг та особливостей; створення нових структур, які мають забезпечувати програмну і технічну підтримку системи електронного судочинства, розробляти, вдосконалювати та впроваджувати відповідні технології; вироблення механізму переформатування судів на систему електронного судочинства. Робиться висновок, що завдяки системі електронного судочинства особі гарантується право доступу до суду, швидкість розгляду справ судами, підвищення якості судових рішень, відбувається економія часу на судовий розгляд справи та економія судових витрат. Використання електронного судочинства, слід визнати одним із пріоритетних напрямів реформування і розвитку здійснення правосуддя в Україні, покращення судочинства при вирішенні правових конфліктів.

Ключові слова: судочинства, суд, правосуддя, eСуд, електронне судочинство, проблеми, перспективи.

Summary. The scientific article is devoted to a topical topic – problems and prospects for improving the functioning of the judiciary. The purpose of writing a scientific article is to outline the main problems related to electronic justice and to determine the prospects for further improvement of the functioning of this system. The article highlights the advantages of the electronic justice system, the current state of legal regulation, outlines problematic ways of functioning of electronic justice. Attention is drawn to the fact that the implementation of electronic justice requires the solution of many legal, organizational, material and technical problems, but the first steps are quite fruitful, because it is thanks to the capabilities of the electronic justice system in our country that the right of citizens to access the court is ensured. It is noted that the implementation of the electronic justice

system determines the issue of protection of relevant resources. The issue of the introduction of «electronic cases» that would allow judicial proceedings to be carried out not only in paper but also in electronic form requires a legislative solution in the procedural codes. Prospective directions for improvement of electronic justice are highlighted. Further ways to improve electronic justice are proposed, namely: making changes and additions to laws and procedural codes in order to improve the state of legal regulation of electronic justice; further technical and software improvement of the electronic justice system; informational work with the judiciary to spread awareness about the electronic justice system, its advantages and features; creation of new structures that should provide software and technical support for the electronic justice system, develop, improve and implement relevant technologies; development of a mechanism for reformatting courts on the electronic judicial system. It is concluded that thanks to the system of electronic justice, a person is guaranteed the right of access to the court, the speed of consideration of cases by the courts, the improvement of the quality of court decisions, the saving of time for the judicial consideration of the case and the saving of court costs. The use of electronic justice should be recognized as one of the priority areas of reform and development of the administration of justice in Ukraine, improvement of justice in the resolution of legal conflicts.

Key words: judicial proceedings, court, justice, eCourt, electronic judicial proceedings, problems, prospects.

Постановка проблеми. Існування системи електронного судочинства є необхідністю, яка значно спрощує доступ до правосуддя. Крім того, пандемія коронавірусу та військовий стан в країні сприяють не тільки впровадженню, але й широкому використанню таких систем. Електронне судочинство дозволяє учасникам справи, іншим суб'єктам реалізувати у такі складні часи своє право на доступ до суду, своєчасно отримувати та надавати процесуальні документи в зручний час, подати позовні заяви, докази, сплачувати судовий збір. Ця система забезпечує умови прийняти участь у судовому засіданні, вчасно отримати інформацію про рух справи, час і місце її розгляду і врешті решт, отримати судові рішення, не відвідуючи будівлю суду. Тому є актуальною тематика статті щодо висвітлення проблемних питань та перспектив розвитку електронного судочинства.

Мета дослідження полягає в оглядовому аналізі актуального стану впровадження електронного судочинства в Україні та окреслення перспектив його розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми впровадження електронного судочинства у своїх працях висвітлювали такі вчені, як: О. О. Берназюк, О. В. Бринцев, А. Ю. Каламайко, М. Б. Кравчик, Н. І. Логінова, О. М. Овчаренко, Л. В. Омельчук, В. М. Пекарчук та ін. Утім слід зазначити, що в науці залишаються недостатньо висвітленими питання подолання проблем, пов'язаних з впровадженням та подальшим розвитком електронного судочинства.

Виклад основного матеріалу. Одним із секторів електронного урядування є система електронного правосуддя. поряд з іншими сервісами державних владних та управлінських послуг електронне правосуддя є одним із елементів електронної демократії, яка впроваджується з метою забезпечення

доступності, підзвітності, ефективності зворотного зв'язку, інклюзивності, прозорості в діяльності органів державної влади. Судова влада є ключовим компонентом демократії. тому справедливо вважається, що електронне правосуддя є найважливішою гранню електронної демократії [1].

На важливість та необхідність впровадження в Україні системи електронного судочинства в Україні неодноразово вказували вітчизняні науковці, а також цьому спонукали і потреби практики, про що наголошували й самі судді.

Наприклад, Секретар Великої Палати Верховного Суду В. Князев на одній із конференцій, присвячених проблемі запровадження е-правосуддя, наголосила на тому, що наразі громадянське суспільство вже не може існувати без цифрових технологій. Тож завдяки індустріальній революції Україна має можливість стати однією з провідних країн у сфері розвитку цифрових технологій, для чого необхідно створити сприятливі умови для цього [2].

Крім того, про необхідність поширення електронного правосуддя вказувалося й у правових документах Європейського Союзу. Так, у Рекомендація Рес (2001) 2 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо побудови та перебудови судових систем та правової інформації в економічний спосіб зазначено, що сучасні інформаційні технології стали незамінним засобом у сфері здійснення правосуддя і що вони таким чином сприяють ефективному управлінню державою, яке необхідне для нормального функціонування демократії. При цьому значне число країн серед європейських держав здійснюють реорганізацію чи заміну як систем адміністративно-організаційної підтримки судів, так і комп'ютеризованих систем юридичної інформації [3; 4].

Не залишається осторонь від таких глобальних процесів й Україна. Необхідність широкого

впровадження електронного судочинства передбачена Стратегією розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки, затвердженою Указом Президента України. Відповідно до Закону України № 1416-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення поетапного впровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи» від 27 квітня 2021 року, Державна судова адміністрація офіційним листом повідомила міністерства, центральні органи виконавчої влади, облдержадміністрації, місцеві та апеляційні суди, Національну асоціацію адвокатів України та територіальні управління ДСА України про початок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи.

2 квітня 2020 року набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-2019)», яким було внесено зміни до процесуальних кодексів щодо можливості на час дії карантину участі в судовому засіданні в режимі відеоконференцій за межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів. Тобто адвокати, представники сторін й інші учасники судового процесу отримали можливість брати участь у засіданні з власного комп'ютера чи телефону [5].

Отже, переваги електронного судочинства в сучасних умовах не можна недооцінити. Завдяки системі електронного судочинства особі гарантується право доступу до суду, швидкість розгляду справ судами, підвищення якості судових рішень, відбувається економія часу на судовий розгляд справи та економія судових витрат. Використання електронного судочинства, слід визнати одним із пріоритетних напрямів реформування і розвитку здійснення правосуддя в Україні, покращення судочинства при вирішенні правових конфліктів.

Однак, сучасний стан впровадження і розвитку електронного судочинства дозволяє констатувати певні проблемні питання, які пов'язані з використанням цієї системи судами і учасниками справи, станом законодавчого регулювання відповідних суспільних відносин.

Так, серйозною проблемою підвищення рівня доступності судових послуг є положення процесуального законодавства, які фокусують увагу суто на паперовому судочинстві [5; 6; 7]. Тому це обумовлює обов'язковість друкувати електронні звернення, отримані через еСуд, що створює знач-

ні труднощі за відсутності персонального кабінету учасника справи в е-Суді. По суті, направлення документів в електронному вигляді наразі практично тільки дублює паперовий варіант. Для вирішення цієї проблеми необхідно терміново внести зміни до процесуальних кодексів щодо механізмів електронного суду [8; 9; 10].

Потребують свого законодавчого вирішення у процесуальних кодексах питання впровадження «електронних справ», що дозволило б здійснювати судочинство не тільки в паперовій, але й в електронній формі. Тому, здійснення правового регулювання «електронних справ» у процесуальних кодексах є доволі актуальним питанням. Законодавче врегулювання у процесуальних кодексах «електронних справ» дозволить й спростити перегляд судових рішень апеляційною чи касаційною інстанцією. Тому судочинство в цьому аспекті потребує покращення правового регулювання. В цілому цю проблему слід вирішувати комплексно, не тільки шляхом внесення доповнень до процесуальних кодексів, але й до іншого законодавства, наприклад до Законів України «Про електронні документи та електронний документообіг», «Про електронний цифровий підпис», до правових актів Держаної судової адміністрації тощо.

Впровадження системи електронного судочинства також обумовлює питання захисту відповідних ресурсів. Для цього слід ретельно опрацювати питання щодо доступу осіб до документів і матеріалів справи сторонніх осіб, а також у тих випадках, коли матеріали справи містять таємну чи конфіденційну інформацію. Тому, створена система має враховувати і на законодавчому рівні врегульовувати всі питання, пов'язані із захистом і доступом до інформації, яка міститься в «електронних справах».

Впровадження та широке використання системи електронного судочинства потребує потужного програмного забезпечення, переоснащення судів, навчання працівників апарату судів. Сьогодні в місцевих судах у кращому випадку лише кілька залів судових засідань (часто взагалі один) обладнано технікою, яка дозволяє провести відеоконференцію. Завантаження документів до системи «Електронний суд» у випадку, якщо не всі сторони під'єдналися до платформи, також багато в чому залежить від технічної можливості суду оцифрувати отримані паперові документи та від завантаженості працівників апарату, які цим займаються [12; 13].

Крім вищезазначеного, упровадження справжнього електронного судочинства має передбачати

також побудову розгалуженої системи фіксації не тільки судових процесів, а й способів комунікації учасників судочинства, проведення дистанційного розгляду судових справ, інтегроване функціонування банку даних справ і судових рішень та інших автоматизованих банків даних, автоматизованих інформаційно-пошукових систем, автоматизованих робочих місць судді, помічника судді, слідчого, експерта, програмно-апаратних комплексів, програмно-технічних комплексів, систем автоматизованого прийняття рішень, систем підтримки прийняття рішення та систем підтримки судової експертизи, автоматичного формування статистичної звітності про діяльність судів, розподілу навантаження на суддів тощо [5; 14].

Крім того, експерти наголошують на необхідності створення окремого органу або підрозділу, який би узагальнював досвід та потреби представників суду та технічні можливості спеціалістів-програмістів. Така структура сприяла б розробленню та впровадженню в діяльність судів України новітнього програмного забезпечення, яке б відповідало потребам та забезпечувало реалізацію прав та обов'язків учасників судочинства [11; 15].

Україні ще досі спостерігається відносно невисока довіра громадян до електронних послуг та значна інерція у процесі цифрової трансформації суспільства. Відповідно виникає нагальна потреба активізувати інформування громадян про порядок використання електронних сервісів [10]. Наприклад, таке інформування можна здійснити з використанням сайту Верховного Суду шляхом розробки інформаційних листів, роз'яснень та розміщення їх на сайти судових органів.

Так, доцільним є уніфікація та об'єднання наявних модулів та баз даних в єдину платформу, запровадження перевірки особистих ідентифікаторів учасників-користувачів «Електронного суду» (наприклад, поєднання з додатком «Дія»), запровадження автоматичної фіксації факту ознайомлення учасника з матеріалами електронної справи та судовими рішеннями. При цьому з метою популяризації електронного документообігу чимало країн приділяє значну увагу просвітницькій роботі, адже такі сервіси мають бути прості та доступні не лише для професійних юристів. Таким чином, електронне судочинство є дійсно дієвим інструментом у спрощенні доступу до правосуддя. Сподіваємось, що найближчим часом робота електронних сервісів буде налагоджена, а судова система врешті буде належним чином фінансово та технічно забезпечена [12; 16].

Отже, можна констатувати, що реалізація електронного судочинства потребує вирішення багатьох задач, правових, організаційних, матеріально-технічних, проте перші кроки є доволі плідними, адже саме завдяки можливостям системи електронного судочинства в нашій державі забезпечується право громадян на доступ до суду. Безумовно, електронне судочинство обумовлює широке впровадження інформаційних технологій та телекомунікаційних засобів, що в свою чергу створює необхідність проведення широкої інформаційної роботи серед населення щодо функціонування системи е-Суд, з іншого боку потребує належної підготовки та перепідготовки суддів та працівників апарату суду.

Не можна не оминати увагою і брак коштів, що впливає на здатність належним чином задовольнити потребу суду та користувачів у користуванні певними сервісами, а також можливості збільшення потужностей відповідних програмно-апаратних комплексів.

Деякі з названих причин лежать на поверхні і мають відносно прості рішення. Методом спроб і помилок відбувається пошук нових електронних форм традиційних процесуальних дій та їх поступове влаштування в існуючі форми судового процесу. Усі названі вище окремі елементи електронного судочинства сьогодні ще надто далекі від того, щоб у своїй сукупності утворити справжній «електронний суд» в широкому розумінні цього явища. Сьогодні є ще багато вільного місця для подальшого розвитку електронного судочинства в Україні, а отже, є необхідність якомога швидшого [1, с. 21] вирішення існуючих проблем.

Висновки. Підсумовуючи, вважаємо за необхідне визначити подальші шляхи вдосконалення електронного судочинства, а саме: внесення змін та доповнень у закони та процесуальні кодекси з метою покращення стану правового регулювання електронного судочинства; подальше технічне та програмне вдосконалення системи електронного судочинства; інформаційна робота із суспільством щодо поширення обізнаності щодо системи електронного судочинства, її переваг та особливостей; створення нових структур, які мають забезпечувати програмну і технічну підтримку системи електронного судочинства, розробляти, вдосконалювати та впроваджувати відповідні технології; вироблення механізму реформатування судів на систему електронного судочинства. Тому, подальший розвиток системи електронного судочинства залежить від комплексного вирішення всіх питань, про які йшлося вище у статті.

Література

1. Бринцев О.В. «Електронний суд» в Україні. досвід та перспективи: монографія. Х.: Право, 2016. 72 с
2. Введення цифрових технологій у всі сфери суспільного життя необхідно вже сьогодні — Секретар ВП ВС Всеволод Князев.: офіційний веб-сайт Верховного Суду. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/611695>
3. Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства, Київ, 2015. 708 с.
4. Берназюк О.О. Поняття та особливості електронного судочинства в Україні. Право і суспільство. 2019. № 3, ч. 2. URL: http://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2019/3_2019/part_2/5.pdf
5. Русанова І. Сучасні проблеми запровадження електронного судочинства в Україні. Публічне право. № 3 (43) (2021) URL: <https://www.publichne-pravo.com.ua/files/43/pdf/4.pdf>
6. Beschastnyi V., Shkliar S., Fomenko A., Obushenko N., Nalyvaiko L. Place of court precedent in the system of law of the european union and in the system of law of Ukraine. Journal of Legal, Ethical and Regulatory. 2019. Iss. 22(6). P. 1–6.
7. Nalyvaiko L., Chanyшева G., Kozin S. Remuneration of Public Servants in The Federal Republic of Germany. Baltic Journal of Economic Studies. 2018. Т. 4. № . 5. P. 228–232.
8. Чепік-Трегубенко О.С. Удосконалення взаємодії органів публічної влади з інститутами громадянського суспільства. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2015. № 2. С. 120–126.
9. Minakova Ye., Nalyvaiko I. Application of mediation in the resolution of public legal disputes with the participation of local governments. KELM (Knowledge, Education, Law, Management). 2022. № 3 (47). С. 223–227.
10. Калараш А. Електронний суд: актуальні проблеми, шляхи їх вирішення та перспективи реформування. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/219733-elektronniy-sud-aktualni-problemi-shlyakhi-yikh-virishennya-ta-perspektivi-reformuvannya>
11. Голобородько Д.В. Реформа місцевих судів України: проблеми та перспективи. Прикарпатський юридичний вісник. 2020. Вип. 6 (35). URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v6_2020/18.pdf.
12. Спрощення доступу до правосуддя; як нові документи можуть це забезпечити. URL: <https://lcf.ua/thought-leadership/litigation/sproshhennya-dostupu-do-pravosuddya/>
13. Наливайко Л.Р., Олійник В.М. Теоретико-правова характеристика взаємодії органів судової влади та інститутів громадянського суспільства: монографія. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. 192 с.
14. Коршун А.О. Розвиток в Україні електронного правосуддя в контексті взаємодії суду та інститутів громадянського суспільства: теоретико-правова характеристика. Jurnalul Juridic National: Teorie si Practica. 2017. № 5 (27). С. 20–24.
15. Nalyvaiko I. The role of civil society institutions in preventing and combating corruption in public authorities. Аналітично-порівняльне правознавство. 2022. № 2. С. 27–30.
16. Коренев А., Горбалінський В. Міжнародні стандарти забезпечення права на доступ до правосуддя: адміністративно-правовий аспект. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2022. № 2. С. 201–207.

References

1. Bryntsev O. V. (2016) «Elektronnyy sud» v Ukraini. dosvid ta perspektyvy: monohrafiya. KH., 72 s.
2. Vvedennya tsyfrovyykh tekhnolohiy u vsi sfery suspil'noho zhyttya neobkhdno vzhe s'ohodni — Sekretar VP VS Vsevolod Knyazyev.: ofitsiynyy veb-sayt Verkhovnoho Sudu. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/611695>
3. Yevropeys'ki ta mizhnarodni standarty u sferi sudochynstva, Kyiv, 2015. 708 s.
4. Bernazyuk O. O. (2019) Ponyattya ta osobyvosti elektronnoho sudochynstva v Ukraini. Pravo i suspil'stvo, 3, 2. URL: http://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2019/3_2019/part_2/5.pdf
5. Rusanova I. (2021) Suchasni problemy zaprovadzhennya elektronnoho sudochynstva v Ukraini. Publichne pravo, 3 (43). URL: <https://www.publichne-pravo.com.ua/files/43/pdf/4.pdf>
6. Beschastnyi V., Shkliarю S., Fomenko A., Obushenko N., Nalyvaiko L. (2019) Place of court precedent in the system of law of the european union and in the system of law of Ukraine. Journal of Legal, Ethical and Regulatory, 22(6), 1–6.
7. Nalyvaiko L., Chanyшева G., Kozin S. (2018) Remuneration of Public Servants in The Federal Republic of Germany. Baltic Journal of Economic Studies, 4, 5, 228–232.

8. Chepik-Trehubenko O. S. (2015) Udoskonalennia vzaiemodii orhaniv publichnoi vlady z instytutamy hromadianskoho suspilstva. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*, 2, 120–126.
9. Minakova Ye., Nalyvaiko I. (2022) Application of mediation in the resolution of public legal disputes with the participation of local governments. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*, 3 (47), 223–227.
10. Kalarash A. Elektronnyy sud: aktual'ni problemy, shlyakhy yikh vyrishennya ta perspektyvy reformuvannya URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/219733-elektronniy-sud-aktualni-problemi-shlyakhi-yikh-virishennya-ta-perspektivi-reformuvannya>
11. Holoborod'ko D.V. (2020) Reforma mistsevykh sudiv Ukrainy: problemy ta perspektyvy. *Prykarpats'kyy yurydychnyy visnyk*, 6(35) URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v6_2020/18.pdf
12. Sproshchennya dostupu do pravosudiv; yak novi dokumenty mozhut' tse zabezpechyty. URL: <https://lcf.ua/thought-leadership/litigation/sproshchennya-dostupu-do-pravosudiv/>.
13. Nalyvaiko L. R., Oliinyk V. M. (2019) Teoretyko-pravova kharakterystyka vzaiemodii orhaniv sudovoi vlady ta instytutiv hromadianskoho suspilstva: monohrafiia. *Dnipro*, 192 s.
14. Korshun A.O. (2017) Rozvytok v Ukraini elektronnoho pravosudiva v konteksti vzaiemodii sudu ta instytutiv hromadianskoho suspilstva: teoretyko-pravova kharakterystyka. *Jurnalul Juridic National: Theorie si Practica*, 5 (27), 20–24.
15. Nalyvaiko I. (2022) The role of civil society institutions in preventing and combating corruption in public authorities. *Analychno-porivnialne pravoznavstvo*, 2, 27–30.
16. Korenev A., Horbalinskyi V. (2022) Mizhnarodni standarty zabezpechennia prava na dostup do pravosudiva: administratyvno-pravovyi aspekt. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*, 2, 201–207.